

European Workshop on Fuzzy Decision Making, Optimization, and Analysis. Rudolf Felix ed., Dortmund, Germany, 1999, June 14 - 15, 25-50. 8. Bulavsky, V. A., V. V. Kalashnikov. 1999. Equilibrium in Generalized Cournot and Stackelberg Models. Discussion Paper No. 99116, published at the CentER (Center for Economic Research), Tilburg University, The Netherlands, November 1999, ISSN 0924-7815, Pp. 1-28. 9. Claudia Kemfert, Vitaly Kalashnikov, P. E. Grohnheit, P. Fristrup, R. Denmark, W. Lise, V. Linderhof, L. Bergmann, Chloé le Coq, R. Oestling, R. Tol, Th. Heinzow, J. Bjørndalen, "Electricity Market Liberalisation in Europe (EMELIE). Market Imperfections and its Applications on the European Economic and Environmental Situation". Final Report of the EU Project "EMELIE". Berlin, January 2005, 168 p. 10. Day, C., D. Bunn. 1999. Generation asset divestment in the England and Wales electricity market: a computational approach to analyzing market power. London. 11. Kalashnikov V. V. 1995. Complementarity Problems and Generalized Oligopoly Models, (in Russian, Habilitation Thesis), Central Economics and Mathematics Institute, Moscow, 243 p. 12. Kalashnikov, V. V., N. I. Kalashnikova. 1996. Solving two-level variational inequality, J. Global Optim. 8 (3), 289-294. 13. Kemfert, C. 1999. Das Mixed Complementarity Problem (MCP) - Problemstellung und Anwendungen. IER AP-99-3. Stuttgart. 14. Klemperer, P. D., M. Meyer. 1989. Supply function equilibria in oligopoly under uncertainty. Econometrica 57 (6), 1243-1277. 15. Lise, W., C. Kemfert and R. S. J. Tol (2003a): The German electricity market - Does Liberalisation bring competition? Nota di Lavoro. Milan, Italy. 3.2003. 16. Murphy, F., H. Sherali, A. Soyster. 1986. A mathematical programming approach for determining oligopolistic market equilibria. Math. Programming 24, 92-106. 17. Wei, J.-Y., Y. Smeers. 1999. Spatial oligopolistic electricity models with

Cournot generators and regulated transmission prices. Oper. Res. 47 (1), 102-112.

Information about the authors

Vitaly Kalashnikov – Doctor of Economics (ED), Assistant Professor, Universidad Autonoma de Nuevo Leon (Mexico) (e-mail: kalashnikov_de@yahoo.de).

Sergii Kavun – Ph.D. (Tech.), Associate Professor, Kharkiv National University of Economics (e-mail: kavserg@gmail.com).

Інформація про авторів

Калашников Віталій Вячеславович – доктор економіки (ED), доцент Автономного університету штату Нуево-Леон (Мексика) (e-mail: kalashnikov_de@yahoo.de).

Кавун Сергій Віталійович – канд. техн. наук, доцент Харківського національного економічного університету (e-mail: kavserg@gmail.com).

Информация об авторах

Калашников Виталий Вячеславович – доктор экономики (ED), доцент Автономного университета штата Нуево-Леон (Мексика) (e-mail: kalashnikov_de@yahoo.de).

Кавун Сергей Виталиевич – канд. техн. наук, доцент Харьковского национального экономического университета (e-mail: kavserg@gmail.com).

Рецензент

докт. екон. наук,
професор Лепейко Т. І.

Стаття надійшла до ред.
05.06.2012 р.

РОЗВИТОК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

УДК 658.5:33

Касьяненко В. О.

Узагальнено існуючі, а також виокремлено цілий ряд нових науково-методичних підходів до визначення поняття "потенціал": ресурсний – у вузькому та широкому розумінні, ймовірнісний, результатний, структурний, цільовий, результатно-ймовірнісний, що здійснювалося за критерієм урахування у визначеннях основних характеристик досліджуваної категорії, зокрема: ресурси – наявні або потенційні, можливості досягнення ефекту, фактори формування потенціалу, здатність до розвитку, ступінь потужності ресурсів та можливостей.

Ключові слова: потенціал, ресурси, можливості, запаси, джерела.

РАЗВИТИЕ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИХ ПОДХОДОВ К ПОНИМАНИЮ ПОТЕНЦИАЛА КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

УДК 658.5:33

Касьяненко В. А.

Обобщены существующие, а также выделен ряд новых научно-методических подходов к определению понятия "потенциал": ресурсный – в узком и широком смысле, вероятностный, результатный, структурный, целевой, исходно-вероятностный, что осуществлялось по критерию учета в определениях основных характеристик исследуемой категории, в частности: ресурсы – имеющиеся или потенциальные, возможности достижения эффекта, факторы формирования потенциала, способность к развитию, степень мощности ресурсов и возможностей.

Ключові слова: потенциал, ресурсы, возможности, запасы, источники.

DEVELOPMENT OF THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL APPROACHES TO UNDERSTANDING OF POTENTIAL AS AN ECONOMIC CATEGORY

UDC 658.5:33

V. Kasianenko

The existing approaches to the definition of the term "potential" have been summarized and the new scientific and methodological approaches have been singled out: resource (in the narrow and broad sense), probabilistic, resulting, structural, target-oriented, initially probabilistic, which was carried out taking into account main characteristics of the studied categories, including: resources (available or potential), possibilities to produce effect, factors of potential formation, the ability to develop the capacity of resources and opportunities.

Key words: potential, resources, opportunities, deposits, sources.

У сучасних умовах господарювання ефективність роботи будь-якого економічного суб'єкта прямо залежить від його здатності швидко адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища. За таких умов особливої уваги набуває формування адекватного уявлення про співвіднесення поточних і перспективних можливостей господарюючого суб'єкта, тобто про його потенціал. Варто зазначити, що поняття "потенціал" на сьогодні не має однозначного трактування, дослідники по-різному визначають його сутність, різновиди, межі доцільності використання під час розв'язання проблем економічного розвитку. Зазначене вносить неузгодженість у теоретичні дослідження, значно обмежує наукові розробки в напрямку встановлення місця даної економічної категорії в загальній системі понять теорії потенціалів, обумовлює невизначеність щодо застосування відповідних методів і прийомів наукових досліджень тощо.

Дослідження проблем, пов'язаних з визначенням сутності та змісту поняття "потенціал", а також особливостей формування його структуроутворюючих елементів на різних рівнях теоретичного узагальнення знайшло відображення у багатьох

наукових працях як зарубіжних вчених – І. Ансоффа, Г. Маркузе, К. Миско, Дж. Мора, О. Тоффлера, так і вітчизняних дослідників – Л. Абалкіна, В. Архангельського, Г. Доброва, К. Воблого, Гришиної Л. О., Єфімової Г. В., Є. Лапіна, А. Люкшинова, Л. Мельника, Б. Молчанова, Н. Краснокутської, Т. Храмцової та ін. Разом з тим проведені дослідження показали, що до сьогодні в економічній науковій думці не існує одностайності щодо визначення сутності, різновидів потенціалу, оцінки ролі та меж доцільності використання цього терміна під час розв'язання проблем економічного розвитку. Це зумовлює потребу у поглибленні наукових досліджень у напрямку з'ясування сутнісних ознак цього поняття для того, щоб у подальшому віднайти їй адекватне функціональне призначення.

Мета роботи полягає в розвитку науково-методичних підходів до розуміння сутності потенціалу як економічної категорії.

Проведені дослідження літературних джерел та їх теоретичне узагальнення дозволяють зробити висновок, що у наукових працях з економіки потенціал традиційно розглядається відносно країни, регіону, галузі та підприємства (рисунок).

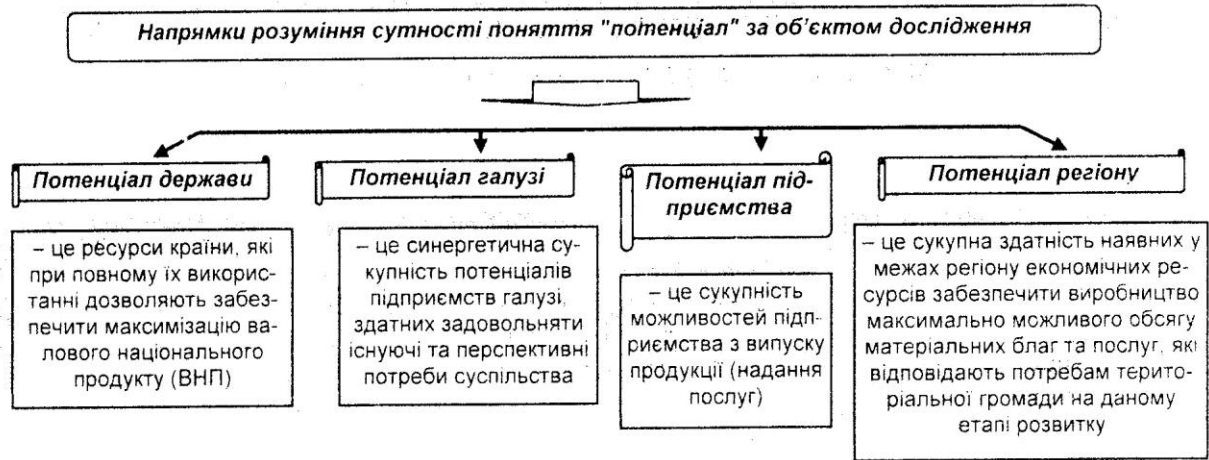

Рис. Напрямки розуміння сутності поняття "потенціал" залежно від об'єкта дослідження

Разом з тим зміст поняття "потенціал" незалежно від об'єкта дослідження суттєво не змінюється. Так, наприклад, у роботі Люкшинова А. М. [1], потенціал підприємства розглядається як сукупність його можливостей з випуску продукції (надання послуг). Подібне визначення, однак відносно потенціалу регіону, наводять у своїх дослідженнях Гришина Л. О. та Єфімова Г. В., які пропонують під ним розуміти сукупну здатність наявних у межах регіону економічних ресурсів забезпечити виробництво максимально можливого обсягу матеріальних благ та послуг, які відповідають потребам суспільства на даному етапі розвитку [2].

Крім того, доволі часто в літературі описуються не лише економічний, але й виробничий, науково-технічний, підприємницький, інтелектуальний, інноваційний і навіть креативний потенціали. Як наслідок, відсутність концептуалізації у заданому напрямку дослідження породжує плутанину не лише щодо

визначення потенціалу як економічної категорії, але і щодо наповнення його змісту, тобто формування складових частин.

Перш за все, слід зазначити, що у ході дослідження було встановлено, що поняття "потенціал" активно почало використовуватися в науковій літературі з кінця 1970-х – початку 1980-х рр., що обумовлено активізацією досліджень у заданому науковому напрямку. Варто зазначити, що визначене поняття латинського походження та у перекладі означає "міць, силу". Однак більшість науковців, які досліджують це питання, трактують його як ступінь потужності в якому-небудь відношенні, сукупність засобів, необхідних для реалізації поставленої мети.

У ході проведеного дослідження було встановлено, що підходи до розуміння поняття "потенціал" змінювалися в міру розвитку суспільства та пройшли у своєму формуванні кілька етапів. Еволюція наукової думки щодо змісту поняття "потенціал" відображена в табл. 1.

Таблиця 1

Хронологія розвитку економічного змісту поняття "потенціал"

Рік	Автор	Трактування терміна "потенціал"
1	2	3
927	Вейц В. [3]	Потенціал – потенційна можливість країни виробляти матеріальні блага для задоволення потреб населення
950	Велика радянська енциклопедія [4]	Потенціал – джерело, що є в наявності, яке здатне здійснювати певну дію або використовується для досягнення певної мети
967	Нємчинов В. С. [5]	Потенціал – ресурсні можливості національної економіки для здійснення економічного зростання
981	Абалкін Л. І. [6]	Потенціал – це узагальнена збірна характеристика ресурсів, прив'язана до місця й часу
983	Архангельський В. М. [7]	Потенціал – це засоби, запаси, джерела, які є в наявності і можуть бути мобілізовані для досягнення певної мети або розв'язання певного завдання
1989	Радянський енциклопедичний словник [8]	Потенціал – це засоби, запаси, джерела, що є в наявності та що можуть бути мобілізовані, приведені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення якого-небудь завдання
998	Репіна І. М. [9]	Потенціал – сукупність ресурсів (трудових, матеріальних, технічних, фінансових, інноваційних тощо), навичок і можливостей керівників, спеціалістів та інших категорій персоналу щодо виробництва товарів, здійснення послуг (робіт), отримання максимального доходу (прибутку) і забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства

1	2	3
001	Олексюк О. І. [10]	Потенціал підприємства – максимально можлива сукупність активних і пасивних, явних і прихованих альтернатив (можливостей) якісного розвитку соціально-економічної системи у певному середовищі з урахуванням ресурсних, структурно-функціональних, часових, соціокультурних та інших обмежень
004	Краснокутська Н. С. [11]	Потенціал – це можливості системи ресурсів і компетенції підприємства створювати результат для зацікавлених осіб за допомогою реалізації бізнес-процесів
007	Хомяков В. І., Бакум І. В. [12]	Потенціал – це джерела, можливості, засоби, запаси, які можуть бути приведені в дію, використані для вирішення якого завдання, досягнення певної цілі можливості окремої особи, суспільства, держави, підприємства в певній галузі

Як видно з табл. 1, на сьогодні в економічній науковій літературі спостерігається розмитість предметного поля дослідження, оскільки існує декілька підходів до розуміння сутності потенціалу. Так, зокрема, автор пропонує виділити ресурсний, ймовірнісний, результатний, результатно-ймовірнісний, структурний, цільовий, емнісний та системний підходи. Стисло розглянемо зміст кожного з них.

Прихильники ресурсного підходу до розуміння сутності поняття "потенціал" розглядають його виключно як деяку критичну масу ресурсів, необхідних для розвитку системи. При цьому варто акцентувати увагу на тому, що в літературі склалося дві ресурсні позиції. Згідно з першою позицією потенціал – це сукупність наявних ресурсів, інша – наголошує на тому, що під потенціалом варто розуміти наявні та потенційно можливі ресурси.

Варто зазначити, що поданий підхід є найпоширенішим у науково-методичній літературі, що, насамперед, обумовлено ресурсною сутністю потенціалу (наявні ресурси, які в перспективі можуть бути використані та за певних діючих умов можуть сприяти вирішенню поставленої мети). Однак, на думку автора, таке трактування досліджуваної категорії є досить широким, відповідно його використання доволі обмежене при вирішенні окремих прикладних та теоретичних завдань. На переконання автора, окрім кількісних характеристик потенціалу, важливо враховувати та оцінювати можливості його ефективного використання, які залежать від раціональності розміщення ресурсів. Подібної точки зору, зокрема, дотримується Храмцова Т. Г., яка у своїх працях наголошує на тому, що потенціал – це не тільки й не просто кількість ресурсів, але й укладена в них можливість розвитку системи в заданому напрямку, причому можливості повинні бути реалізованими [13].

При цьому акцентуємо увагу на тому, що в спеціалізованій літературі поняття "потенціал" трактується як "засоби, запаси, джерела, що є в наявності і здатні бути мобілізовані, введені в дію, використані для досягнення певної мети, здійснення плану, вирішення якого-небудь завдання, можливості окремої особи, суспільства, держави в певній області". Така точка зору викладена у Великій радянській енциклопедії [13], а також у словнику А. Азріліяна [14]. Проте згідно з Великим енциклопедичним словником "ресурси" (від фр. *ressource* – допоміжний засіб) – це грошові кошти, цінності, запаси, можливості, джерела засобів, доходів [8], тобто ресурси, власне,

і є сукупністю засобів, запасів, джерел та ін. Крім того, на думку автора, сама по собі наявність ресурсів не є гарантом досягнення будь-яких цілей. Досить вагомою при цьому є здатність суб'єкта сприйняти ці ресурси та мобілізувати їх у подальшому для досягнення поставлених цілей. Разом з тим, на думку Абалкіна Л. І. [6], з яким автор повністю погоджується, поняття "потенціал" та "ресурси" не варто протиставляти, оскільки потенціал становить "узгальнену, збірну характеристику ресурсів", прив'язану до місця та часу.

Таким чином, у межах визначеного підходу під потенціалом розуміється сукупність наявних та потенційно можливих сил, запасів, засобів, які можуть бути використані, або рівень потужності у будь-якому відношенні, сукупність засобів, необхідних для чого-небудь.

Ймовірнісний підхід розглядає потенціал як сукупність можливостей у якій-небудь сфері для досягнення певної мети. Так, наприклад, на думку Люкшинова А. М. [1], потенціал підприємства – це сукупність його можливостей з випуску продукції (надання послуг). Відповідно до визначення, наведеного в роботі [15], потенціал визначається як сукупність можливостей у певній сфері для досягнення поставленої мети. Такий підхід до визначення потенціалу, на думку автора, виглядає дещо звуженим, оскільки відображає лише одну з його граней.

Результатний підхід враховує лише наявні ресурси та можливості їх використання. Так, у Великій радянській енциклопедії зазначається, що потенціал – це наявні у розпорядженні системи ресурси, які здатні забезпечити випуск високоякісних товарів та послуг, необхідних для задоволення всебічного попиту широких верств населення. Разом з тим потенціал – це не лише кількість наявних ресурсів, але й можливості, що містяться в них, які забезпечують необхідні умови розвитку системи в певній галузі [4].

На думку автора, такий підхід є досить обмеженим, оскільки не враховує істотних характеристик потенціалу, базується на врахуванні лише наявної його величини, що практично виключає подальший розвиток потенціалу.

Прихильники структурного підходу розглядають потенціал як єдність структури та функцій об'єкта, виходячи з чого ефективність використання потенціалу прямо залежить від єдності структурних та функціональних складових елементів потенціалу. Вадюю визначеного підходу є той факт, що він залишає поза увагою суб'єктно-об'єктну залежність

елементів системи, визначаючи при цьому управління переважно як наслідок чи спосіб комбінації складових потенціалу.

Іншим, не менш поширеним, та на погляд автора, недостатньо обґрунтованим є визначення потенціалу з точки зору цільового підходу, в межах якого потенціал розуміється як потенційна можлива здатність об'єкта дослідження трансформувати наявні та потенційно можливі вхідні ресурси у вихідні. Такий підхід поданий у роботах Воблого К. Г., Вейца, Лапіна Є. В. Прихильники даного підходу розглядають потенціал як здатність до досягнення певної віддачі від вкладених ресурсів незалежно від їх виду; його оцінка зводиться до оцінки максимального результату, який можна отримати при наявній кількості, якості та структурі ресурсів.

Окремі автори в межах визначеного підходу акцентують також увагу на необхідності врахування можливостей суб'єктів ринку спеціалізуватися в тих видах економічної діяльності, за якими вони на певний проміжок часу мають абсолютні чи відносні переваги.

Таким чином, у межах визначеного підходу потенціал розглядається лише через спроможність системи виконувати поставлені перед нею завдання.

Деяко ширше сутність потенціалу визначають прихильники результатно-ймовірнісного підходу, які наголошують на тому, що з метою забезпечення ефективного розвитку мають враховуватися не лише реальні та потенційні ресурси, але й можливості їх використання. Тобто в межах визначеного підходу потенціал розглядається як деяка гранична величина реальних та потенційно залучених ресурсів. Отже, потенціал характеризує максимально можливий

об'єм використовуваних ресурсів. Таким чином, прихильники даного підходу вживають поняття "потенціал" як синонім поняття "можливість" стосовно будь-якої сфери, "ступінь потужності" у будь-якому відношенні. Тобто в межах визначеного підходу, на відміну від попередніх, розглядаються не лише наявні та потенційні ресурси, а й можливості щодо їх використання.

Крім того, зазначений підхід, на відміну від попередніх, розглядає потенціал не як статичну величину, а в динаміці, оскільки базується на врахуванні факторів ринкового середовища, шляхом визначення бажаних, раціональних чи потенційних можливостей його використання. Разом з тим обмеженість визначеного підходу полягає в тому, що він зосереджується на простому виявленні альтернатив використання наявних у розпорядженні системи ресурсів або пошуку можливостей їх нагромадження.

На переконання автора, саме визначений підхід до трактування поняття "потенціал" найбільш повною мірою відображає всі його ключові характеристики, оскільки враховує як наявні та потенційно можливі ресурси, так і можливості їх використання, а також здатність об'єкта дослідження досягати поставлених цілей.

Результати порівняння підходів до визначення економічного змісту поняття "потенціал" наведено в табл. 2.

На основі аналізу наукових праць, логіки, власних досліджень автора було визначено та систематизовано науково-методичні підходи до класифікації потенціалу, які наведено в табл. 3.

Таблиця 2

Порівняння підходів до визначення економічного змісту поняття "потенціал"

Підхід до розуміння сутності категорії	Складові елементи досліджуваної категорії					
	Ресурси		Можливості досягнення ефекту	Фактори формування потенціалу	Здатність до розвитку	Ступінь потужності ресурсів та можливостей
	наявні	потенційні				
Ресурсний підхід:						
у вузькому розумінні	+	-	-	-	-	-
у широкому розумінні	+	+	-	-	-	-
Ймовірнісний підхід	-	-	+	-	-	-
Результатний підхід	+	-	+	-	-	-
Структурний підхід	-	-	-	+	+	-
Цільовий підхід	+	-	-	-	+	-
Результатно-ймовірнісний підхід	+	+	+	-	+	-

Таблиця 3

Систематизація науково-методичних підходів до класифікації потенціалу (складено автором на основі робіт [9; 17 – 20])

Класифікаційні ознаки	Автор, джерело	Види потенціалу
1	2	3
За рівнем абстрагованості	Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. [9]	• потенціал людства; • природний потенціал; • економічний потенціал
	Добров Г. М., Тонкаль В. Е., Савельєв А. А. та ін. [17]	• людиноорієнтований потенціал; • технікоорієнтований потенціал

Закінчення табл. 3

1	2	3
За ієрархічним положенням у структурі господарства	Карпенко Ю. В. [18]	• соціокультурний потенціал; • психофізіологічний потенціал
За рівнем абстрагованості оцінки	Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. [9]	• потенціал світового господарства; • потенціал національної економіки; • галузевий потенціал; • регіональний потенціал; • потенціал підприємства, структурних підрозділів; • потенціал виробничих одиниць; • потенціал робочого місця
За галузевою ознакою	Яцкова О. М. [20]	• промисловий потенціал; • сільськогосподарський потенціал; • будівельний потенціал; • інфраструктурний потенціал; • транспортний потенціал; • військовий потенціал
За формою задоволення суспільних потреб	Карпенко Ю. В. [11]	• економічний потенціал; • духовний потенціал
За спектром урахованих можливостей	Таранюк Л. М. [19]	• внутрішньосистемний потенціал; • зовнішній (ринковий) потенціал
За елементним складом (господарсько-функціональним призначенням)	Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. [9]	• потенціал основних виробничих фондів; • потенціал оборотних фондів; • потенціал землі; • організаційно-управлінський; • трудовий, кадровий та освітній; • фінансовий потенціал; • інвестиційний потенціал; • ресурсний потенціал; • науковий, технологічний, технічний потенціал; • інтелектуальний потенціал; • інноваційний потенціал; • інформаційний потенціал; • експортний потенціал; • природно-ресурсний, екологічний потенціал

Таким чином, у результаті здійсненої деталізації видових проявів потенціалу можна зробити висновок, що визначення поняття "потенціал" може застосовуватися відносно країни, а також на рівні окремих галузей народного господарства та з огляду на окремі господарсько-функціональні призначення, а також у фізиці, хімії, психології тощо.

Результати проведеного дослідження науково-методичних підходів до розуміння сутності поняття "потенціал" дозволяють стверджувати не лише про їх значну кількість, але й про розпорошеність, несистемність та наявність значних сутнісних протиріч у визначеннях. Виходячи з визначеного вище можна зробити висновок, що поняття "потенціал", застосований до суб'єкта дослідження, повинно характеризувати не тільки комплекс наявних та потенційних ресурсів, але й можливості їх використання, а також інтегральні здатності цього суб'єкта ефективно вирішувати поставлені перед ним завдання, раціонально використовуючи при цьому ресурси, враховуючи та узгоджуючи різні інтереси.

Таким чином, слід зазначити, що у ході проведеного дослідження автором узагальнено існуючі, а також виокремлено цілий ряд нових науково-методичних підходів до визначення поняття "потенціал": ресурсний – у вузькому та широкому розумін-

ні. ймовірнісний, результатний, структурний, цільовий, результатно-ймовірнісний. Виокремлення цих підходів здійснювалося за критерієм урахування у визначеннях основних характеристик досліджуваної категорії, зокрема: ресурси – наявні або потенційні, можливості досягнення ефекту, фактори формування потенціалу, здатність до розвитку, ступінь потужності ресурсів та можливостей. Автором виділено переваги та недоліки виокремлених підходів, що дозволило більш ґрунтовно дослідити сутність та виокремити найбільш змістовний підхід до трактування потенціалу.

Результати даної роботи будуть використані автором у подальших дослідженнях, присвячених розгляду інноваційного потенціалу національної економіки.

Література: 1. Люкшинов А. Н. Стратегический менеджмент на предприятиях АПК / А. Н. Люкшинов. – М. : Колос, 1999. – 367 с. 2. Гришина Л. О. Оцінка економічного потенціалу регіону при формуванні стратегії його розвитку [Електронний ресурс] / Гришина Л. О., Сфімова Г. В., Гришина Н. В. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2011_19_sta

t_19/16.pdf. 3. Вейц В. Потенциальные и кинетические производительные силы мирового хозяйства / Вейц В. – Кн. 1. – М., 1927. – С. 22. 4. Большая советская энциклопедия : в 50 т. Т. 4 : Б-Березко / глав. ред. С. И. Вавилов. – 2-е изд. – М. : Большая сов. энцикл., 1950. – 644 с. 5. Немчинов В. С. Экономико-математические методы и модели / Немчинов В. С. // Избранные произведения : в 6-ти т. М. : Изд-во "Наука", 1967. – Т. 3. – 207 с. 6. Абалкин Л. Й. Дialeктика социалистической экономики / Абалкин Л. Й. М. : Изд-во "Наука", 1981. – 351 с. 7. Архангельский В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении / Архангельский В. Н., Зиновьев Л. Е. – М., 1983. – С. 6. 8. Советский энциклопедический словарь / гл. ред. А. М. Прохоров. – 4-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1989. – 1600 с. 9. Федонін О. С. потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. / Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. – К. : КНЕУ, 2003. – 316 с. 10. Олексюк О. А. Маркетинговий потенціал підприємств цементної промисловості України / О. А. Олексюк // Маркетинг в Україні. – К. : Українська асоціація маркетингу, 2001. – № 4. – С. 12. 11. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібн. / Краснокутська Н. С. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 352 с. 12. Хомяков В. І. Управління потенціалом підприємства / Хомяков В. І., Бакулін І. В. – К. : Кондор, 2007. – 400 с. 13. Храмова Т. Г. Методология исследования социально-экономического потенциала потребительской кооперации : дис. ... д-ра экон. наук. / Т. Г. Храмова : Центросоюз РФ : СибУПК. – Новосибирск, 2002. – 374 с. 14. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азриляна. – 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 864 с. 15. Рахлин К. М. Потенциал организации как основа ее конкурентоспособности [Электронный ресурс] / Рахлин К. М., Серова О. Ю. – Режим доступа : <http://quality.eup.ru/MATERIALY9/potencial.htm>. 16. Большая советская энциклопедия : в 53 т. [Электронный ресурс] / [гл. ред. Б. А. Введенский]. – Режим доступа : <http://encycl.yandex.ru>. 17. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность // [Добров Г. М., Тонкаль В. Е., Савельев А. А. и др.] – К. : Наукова думка, 1987. – 347 с. 18. Карпенко Ю. В. Классификационный аспект экономической категории "потенциал" / Карпенко Ю. В. // Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. – К. : Техника, 2003. – Вып. 48. – С. 109-113. 19. Таранюк Л. М. Потенціал підприємства: формування і оцінювання : навч. посібн. / Л. М. Таранюк. – Суми : СумДУ, 2008. – 276 с. 20. Яцкова О. М. Потенціал як економічне поняття: сутність, класифікація та структура [Електронний ресурс] / Яцкова О. М. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnucv/gp/ekon/2010_1/v49e34.pdf.

References: 1. Lyukshinov A.N. Strategicheskii menegment na predpriatiih AC [Strategic management on the enterprises of agroindustrial complex] / A. N. Lyukshinov. – М. : Kolos, 1999. – 367 p. 2. Grishina L. O., Yefimova G. V., Grishina N. V. Otsinka ekonomichnogo potentsialu pry formyvanni strategii yogo rozvytky [Elektronnyi resurs]. –

Rezhym dostupu : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2011_19/stat_19/16.pdf. 3. Veje V. Potencial'nye i kineticheskie proizvoditel'nye sily mirovogo hozjajstva [Potential and kinetic productive forces of world economy] / Kn. 1. – М., 1927. – P. 22. 4. Bol'shaja sovetskaja jenciklopedija [Large soviet encyclopaedia] V 50 t. T. 4 : B-Berezko / Glav. red. S. I. Vavilov. – 2-e izd. М. : Bol'shaja sov. jencikl., 1950. – 644 p. 5. Nemchinov V.S. Jekonomiko-matematicheskie metody i modeli [Economics and mathematics methods and models] // Izbrannye proizvedeniya. – v 6-ti tomah. М. : Izd-vo "Nauka", 1967. – T. 3. – 207 p. 6. Abalkin L. J. Dialektika socialisticheskoy jekonomiki [Dialectics of socialistic economy]. – М. : Izd-vo "Nauka", 1981. – 351 p. 7. Arhangel'skij V. N., Zinov'ev L. E., Upravlenie nauchno-tehnicheskim progressom v mashinostroenii [Management by scientific and technical progress in an engineer]. – М., 1983. – p. 6. 8. Sovetskij entsiklopedicheskij slovar [Soviet encyclopaedic dictionary] / Gl. red A. M. Prohorov / Izd. 4-e. М. : Sov. Entsiklopediya, 1989. – 1600 p. 9. Fedonin O. S., Repina I. M., Oleksiuk O. I. Potential pidprijemstva: formuvannia ta otsinka [Potential of enterprise : forming and evaluation]: Navch. pos. – К. : KNEU, 2003. – 316 p. 10. Oleksjuk O. A. Marketyngovij potencial pidprijemstv cementnoi promyslovosti Ukrainy / O. A. Oleksjuk // Marketyng v Ukraini. – К. : Ukrain's'ka asociacija marketyngu, 2001. – № 4. – p. 12. 11. Krasnokuts'ka N.S. Potencial pidprijemstva: formuvannia ta ocinka [Potential of enterprise : forming and estimation]: navch. posibn. – К. : Centr navch. lit-ry, 2005. – 352 p. 12. Homjakov V. I., Bakulin I. V. Upravlinnja potencialom pidprijemstva. [Potential of enterprise : forming and estimation] – К. : Kondor, 2007. – 400 p. 13. Hramtsova T. G. Metodologiya issledovonija sotsialno-ekonomicheskogo potentsiala potrebitelskoy kooperatsii: dis... d-ra ekon. nauk. / T. G. Hramtsova Tsentrosoyuz RF; SibUPK. – Novosibirsk, 2002. – 374 p. 14. Bolshoy ekonomicheskij slovar [Large economic dictionary] /pod red. A. N. Azrilyana. – 2-e izd. dop. i pererab. – М. : Istitut novoy ekonomiki, 1997. – 864 p. 15. Rahlin K. M., Serova O. Yu. Potential organizatsii kak osnova ye konkurentosposobnoeti [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : <http://quality.eup.ru/MATERIALY9/potencial.htm>. 16. Bolshaia Sovetskaia Encyclopedia [Large Soviet Encyclopedia] : v 53 tom. [Elektronnyi resurs] / [Gl. red V. A. Vvedenskii]. – Rezhym dostupu <http://encycl.yandex.ru>. 17. Dobrov G. M. Nauchno-tehnicheskii potential: struktura, dinamika, effektivnost [Scientific and technical potential: structure, dynamics, efficiency] / [Dobrov G. M., Tonkal B. E., Savelev A. A. i dr.] – К. : Naukova dumka, 1987. – 347 p. 18. Karpenko Yu. V. Klasifikatsiinynyi aspekt ekonomichnoi kategorii "potential" // Komyunalnoe hozyaystvo gorodov: Nauch.-tehn.sb. Vyp. 48. – К. : Tehnika, 2003. – P. 109-113. 19. Taraniuk L. M. Potential pidprijemstva: formuvannia i otsiniyvannia [Potential of enterprise : forming and evaluation]: navchalnyi posibnyk / L. M. Taraniuk. – Sumi : SumDU, 2008. – 276 p. 20. Yatskova O. M. Potential yak ekonomichne ponyattia: sutnist, klasifikatsia ta struktura [Elektronnyi resurs]. –

Rezhym dostupu : http://www.nbu.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vnuvgrp/ekon/2010_1/v49e34.pdf.

финансово-экономическим вопросам Сумского государственного университета (40007, г. Сумы, ул. Римского-Корсакова, 2, e-mail: kasianenko@sumdu.edu.ua, vokasian@ukr.net).

Інформація про автора

Касьяненко Володимир Олексійович – канд. екон. наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та фінансово-економічних питань Сумського державного університету (40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2, e-mail: kasianenko@sumdu.edu.ua, vokasian@ukr.net).

Information about the author

Volodymyr Kasianenko – vice-rector for scientific and pedagogic work (financial and economic activities) Sumy state university (R.-Korsakova str. 2, Sumy, 40007, e-mail: kasianenko@sumdu.edu.ua, vokasian@ukr.net).

Інформация об авторе

Касьяненко Владимир Алексеевич – канд. экон. наук, доцент, проректор по научно-педагогической работе и

Рецензент
докт. экон. наук,
професор *Отенко І. П.*

Стаття надійшла до ред.
11.04.2012 р.

МОНОПОЛІЯ ЗНАНЬ ЯК ОСНОВНИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

УДК 330 341.424

Шевчук О. А.

Розглянуто посилення взаємозалежності елементів цивілізаційного процесу – структурних змін в економіці, що пов'язані з наявністю різних форм власності та систем зайнятості, глобалізації економіки, що впливає на міжнародний перелив людського капіталу, формування нової системи освіти як основного фактора розвитку людського капіталу та екології, що визначає рівень здоров'я людини, які привели до переосмислення чинників економічного зростання, основу якого становлять знання. Досліджено проблеми формування суспільства знань України як головного конкурентоспроможного механізму в умовах розвитку глобалізації.

Ключові слова: глобалізація, праця, знання, монополія, інтелектуальна власність, інноваційна економіка.

МОНОПОЛИЯ ЗНАНИЙ КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

УДК 330. 341.424

Шевчук Е. А.

Рассмотрено усиление взаимозависимости элементов цивилизационного процесса – структурных изменений в экономике, связанных с наличием различных форм собственности и систем занятости, глобализации экономики, влияющей на международный перелив человеческого капитала, формирования новой системы образования как основного фактора развития человеческого капитала и экологии, определяющей уровень здоровья человека, которые привели к пере-